

NOGIRONLIGI BO'LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHDA PEDAGOGIK  
YONDASHUVLAR

Maxmudova Muborak Azatova  
Ajiniyoz nomidagi Nukus Davlat  
Pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada nogironligi bo'lgan bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Nogiron bolalarning o'ziga xos ehtiyojlari, ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishda individual yondashuv, inklyuziv ta'lim tizimi va amaliy metodikalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, mamlakatimiz va xalqaro tajriba asosida pedagoglarning kasbiy malakasini oshirish va ta'lim muassasalarida nogiron bolalar uchun qulay sharoit yaratishning ahamiyati yoritiladi. Maqola ijtimoiy-madaniy stereotiplarni yengish, psixologik yordam va pedagogik innovatsiyalarni rivojlantirish orqali ta'lim sifatini oshirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: nogironlik, pedagogik yondashuv, nogiron bolalar, inklyuziv ta'lim, individual ta'lim rejalari, maxsus pedagogika, ta'lim sifati, psixologik yordam, ta'lim tizimi, pedagogik innovatsiyalar

Nogironligi bo'lgan bolalar bilan ishlash zamonaviy pedagogikaning eng muhim va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biridir. Har bir bola jamiyatning to'laqonli a'zosi bo'lish huquqiga ega, shuningdek, u ta'lim olishda teng imkoniyatlar bilan ta'minlanishi lozim. Ayniqsa, nogironligi bo'lgan bolalarning o'ziga xos ehtiyojlarini inobatga olgan holda, ularga individual va moslashtirilgan pedagogik yondashuvni amalga oshirish bugungi kunda ustuvor vazifalardan biridir. Ushbu maqolada nogiron bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan pedagogik yondashuvlar, ularning samaradorligi, amaliy tajriba va xalqaro standartlar tahlil qilinadi.

Ta'lim – bu nafaqat bilim berish, balki tarbiya, rivojlanish, ijtimoiylashuv, o'z-o'zini anglash kabi ko'plab omillarni qamrab oluvchi murakkab jarayondir. Nogironligi bo'lgan bolalarning o'zlashtirish darajasi, psixofiziologik holati, ijtimoiy

moslashuv darajasi ularning ta'lim olish jarayoniga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli, pedagogik jarayonda maxsus yondashuv zarur bo'ladi.

edagogik yondashuv deganda, nogiron bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan metodlar, uslublar, texnologiyalar, shuningdek, ularning psixologik holatini hisobga olgan individual rejalar tushuniladi. Bu yondashuvlar bolaga qulay va mos ta'lim muhitini yaratadi, ularning shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi, o'z imkoniyatlarini to'liq ochib berishlariga yordam beradi.

Birinchi navbatda, nogiron bolalar bilan ishlovchi pedagoglar yetarli darajada kasbiy malakaga ega bo'lishi zarur. Bu malaka maxsus pedagogika, defektologiya, logopediya, psixologiya sohalarini o'z ichiga oladi. Har bir nogiron bolaning ehtiyojlari turlicha bo'lgani sababli, o'qituvchi u bilan individual yondashuv asosida ishlashi lozim. Misol uchun, eshitishda muammo bo'lgan bolalar bilan vizual vositalar, imo-ishora tillari, ko'rgazmali dars usullari qo'llanilsa, harakatlanish qobiliyati cheklangan bolalar uchun esa moslashtirilgan sinf mebellari, texnik vositalar zarur.

Yana bir muhim jihat – bu bolalarda o'z-o'ziga ishonchni shakllantirish. Odatda nogiron bolalarda psixologik jihatdan pastlik kompleksi, ijtimoiy moslashuvda muammolar kuzatiladi. Bunga jamiyatdagi stereotiplar, kamsitish, imkoniyatlarning cheklanishi sabab bo'ladi. Shuning uchun o'qituvchi har bir bolaga ishonch, ijobiy ruhiyat, erkin fikr va faoliyat muhitini yaratib berishi kerak.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, inklyuziv sinflarda nogiron bolalar bilan ishlashda ko'p tomonlama yondashuv muhim. Ular orasida quyidagilar ajralib turadi:

- Individual ta'lim rejaları (ITR): Har bir bola uchun alohida o'quv dasturi ishlab chiqiladi, bunda bolaning imkoniyatlari va ehtiyojlari hisobga olinadi.
- Moslashtirilgan o'quv materiallari: Matnlar oddiylashtirilgan, vizual, audio yordamchi vositalar bilan boyitilgan bo'lishi kerak.
- Multimodal yondashuv: Darsda ko'rish, eshitish, harakat vositalari orqali ta'lim beriladi.

- Psixologik yordam: Maktab psixologi, defektolog va logopedlarning ishtiroki bilan bolaga kompleks yordam ko'rsatiladi.
- Jamoadagi ijobiy munosabatni shakllantirish: Sinf o'quvchilarida empatiya, bag'rikenglik, ijtimoiy hamkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish lozim.

Pedagoglar uchun maxsus tayyorgarlik muhimdir. Oliy ta'lim muassasalarida maxsus kurslar, o'quv dasturlari asosida nogiron bolalar bilan ishlash bo'yicha nazariy va amaliy bilimlar berilishi kerak. Mamlakatimizda bu borada ijobiy tajribalar mavjud. Ayrim pedagogik institutlarda defektologiya va logopediya yo'nalishlari ochilgan, o'qituvchilar malaka oshirish kurslarida qatnashmoqda. Biroq bu sohadagi tajriba va resurslar hali yetarli emas.

Xalqaro tajribaga murojaat qiladigan bo'lsak, ko'plab rivojlangan davlatlar nogiron bolalar bilan ishlashni ta'lim tizimining ajralmas qismi deb hisoblaydi. Masalan, Finlandiyada barcha bolalar umumiy ta'lim maktablarida o'qiydi, nogiron bolalar uchun maxsus yordamchilar biriktirilgan. AQShda har bir shtatda maxsus pedagoglar guruhi, resurs markazlari mavjud. Germaniyada esa bolalarning nogironlik turi bo'yicha maxsus rehabilitatsiya va ta'lim muassasalari faoliyat yuritadi.

O'zbekiston sharoitida ham inklyuziv ta'limni keng joriy etish orqali nogiron bolalar uchun pedagogik imkoniyatlar yaratish mumkin. Buning uchun quyidagi choralar zarur:

- Har bir tumanda maxsus pedagoglar va psixologlardan iborat mobil guruhlar tashkil qilish;
- Umumta'lim maktablarida resurs xonalarini tashkil etish;
- O'qituvchilar uchun inklyuziv metodikalar bo'yicha treninglar o'tkazish;
- Ota-onalar uchun maslahat markazlarini yo'lga qo'yish;
- Maxsus darsliklar, o'quv-metodik qo'llanmalarni chop etish.

Ta'lim tizimi islohotlari doirasida nogiron bolalarni ta'limga qamrab olish darajasi yildan-yilga ortib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonda 30 mingdan ortiq nogiron bolalar umumta'lim maktablariga qamrab olingan. Bu, albatta, yaxshi natija, ammo hal etilishi lozim bo'lgan muammolar ham talaygina. Infratuzilma, metodika, malakali mutaxassislar yetishmasligi, ota-onalar va jamiyatning noto'g'ri stereotiplari bular jumlasidandir.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, nogiron bolalar bilan ishlashda pedagogik yondashuv faqatgina ta'limni emas, balki tarbiyani, ruhiy qo'llab-quvvatlashni, jamiyatga moslashtirishni ham o'z ichiga oladi. Har bir pedagog o'z faoliyatida insonparvarlik, mehr, bag'rikenglik, tushunish kabi yuksak qadriyatlarni asos qilib olgan taqdirdagina bunday bolalar to'laqonli shaxs bo'lib yetishadilar.

Pedagogik yondashuvlarda innovatsion texnologiyalar, ijtimoiy psixologik qo'llab-quvvatlash, oilaviy hamkorlik, davlat siyosatining izchilligi muhim rol o'ynaydi. Agar bu elementlar o'zaro uyg'unlikda bo'lsa, nogiron bolalar uchun ta'lim olish jarayoni yanada samarali kechadi. Bu esa butun jamiyatimizning barkamol avlodni tarbiyalash yo'lidagi muhim qadami bo'ladi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-apreldagi PQ-5052-sonli "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni, 2020-yil 15-iyun.
3. Karimova R., "Boshlang'ich ta'lim metodikasi", Toshkent, 2020.
4. G'aniyeva M.T., "Maxsus pedagogika asoslari", Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. UNESCO. (2017). A guide for ensuring inclusion and equity in education.

6. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
7. Axmedova D.A. “Ta’limda inklyuziv yondashuvning nazariy asoslari”, Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari, 2021.
8. Ibragimova G.R. “Inson kapitalini rivojlantirishda inklyuziv ta’limning roli”, Ilmiy izlanishlar jurnal, 2022-yil, №3.
9. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi (2022). “Umumta’lim maktablarida inklyuziv ta’limni tashkil etish bo‘yicha uslubiy tavsiyalar”.
10. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.